

Gróf TELEKI PÁL:
A gazdasági élet földrajzi alapjai
(1936)

[I.] ELŐSZÓ
és irányadás a tanulásra

*Térképpel kezünkben olvassunk!
Térképről tanuljunk! Ne egy, de
Sokféle térképen gyakoroljuk
ismételten a térképolvasást!*

Egyetemi előadásaim főcéljával mindig azt tekintetem, hogy gondolkodni tanítsak és hallgatóim látókörét szélesbítsem. Ezen célokat szolgálják a jelen kötetben formába öntött előadási jegyzeteim is.

Ahhoz hogy e célokat elérjem, bizonyos tárgyi tudást kell adni. Ezt az anyagot nézetem szerint nem szabad szűk korlátok közé szorítani. Viszont nem szükséges, hogy bizonyos jól körülírt anyagot a Föld minden területére nézve arányosan tanítsunk és megtanultassunk. Nem ismerek általános érvényű egyetemi tananyagot. Az egyetemen elsajátított ismeretek a hallgató érdeklődése szerint egyénileg különbözők lehetnek, sőt részben azok is kell, hogy legyenek. Az egyetemi hallgatónak kell, hogy egyéni érdeklődése, sajátos látóköre és ismeretek használatán gyakorlott ítélete legyen. Hogy látóköre mily irányban tágabb, az tőle függ. Az előadás ehhez anyagot kell, hogy nyújtson, távlatokat nyisson, sok irányú érdeklődést keltsen, további érdeklődésre, utána olvasásra, összehasonlításra, gondolkodásra és kritikára serkentsen.

A földrajznak sokoldalú kapcsolatainál fogva ez különösen feladata. [...] ...a földrajz műveltséget kell, hogy nyújtson. **Az ember annál műveltebb, minél többet ért meg.** A földrajz sokféle gondolkodásba nyújt betekintést. [...] Mindig fontosabbnak tartottam azt érzékeltetni, hogy a földfelszíni életben és kutatásában nincsenek korlátok.

Így igyekeztem mindenütt kidomborítani, hogy ha vannak is törvényszerűségek a földfelszíni életben, s az ember életében a földön, amelynek korlátai között történnek dolgok, a történés mindig egyéni – nagyban és kicsinyben – a világegyetemben, a Föld életében és a legkisebb jelenségekben egyaránt. Ezt úgy megértetni, hogy a hallgató teljesen átérezze, a lelki és erkölcsi nevelés tartozéka. Ugyanúgy mint az, hogy más embert, más népet megérteni tanuljunk. Úgy érzem, ez hiányzik ma nagyon. Ezt nyújtani ma kötelességünk.

Nem állok meg hypothesisok előtt. Ellenkezőleg. Fontos, hogy a művelt ember sejtse, tudja, hogy **tudásunk** milyen **különböző érvényű elemekből áll**, de amelyek lüktető élete tudásunk haladását is jelenti. Ez ítéletre, óvatosságra, gondolkodásra nevel...Szokják meg, hogy a szokásos sorrend nem törvény. [...]

[...] Nem használok definitiókat, nehogy valaki bemagolja. Ugyanazt a dolgot különbözőképp lehet definiálni, körülírni, megmagyarázni – de érteni kell. [...] Ha végigolvasta a hallgató a könyvet, próbálja ezen részeket a tárgy- és névmutató segítségével összevetni, minden ily helyen kicsit továbbolvasni. Ez rendkívül jó és fontos gyakorlat. [...]

[...] Mert a földrajzot csak térképen lehet követni, tanulni. Éspedig nem csak olyanon – politikain –, amely sok helynevet ad, de fizikai, klíma, geológiai nevet tudnak hová képzelni térképen. Ezek a térképek, annak, aki olvasni tudja őket, oly szépen feltárják a gazdasági élet, a politikai törekvések, a katonai helyzetek, a települések elosztásának föltételeit. És fordítva is. A település eloszlásának térképe a domborzatot, a talajt, a természetes útvonalakat világosan elárulja annak, aki megtanulta olvasni. A legjobb könyvből is, ha térkép nélkül olvassuk, semmit sem tanulunk. A térkép olvasásának gyakorlata fontosabb a könyvnél. [...]

Statisztikai adatokat nem halmoztam. Ezek **az adatok nem a dolgok lényege és a kiragadott adat annál aki nem tud sokkal többet, többet árt, mint használ.** [...] A tudás megítélésében arra helyezek súlyt, hogy valaki a számadat jellemezte jelenség keletkezését és okát és a méretét, vagy mennyiség értékét más hasonló jelenségekkel vagy dolgokkal szemben tudja.

[II.] ZÁRSZÓ

a Földrajzról, mint tudományról és oktató értékéről.

...Hiszen a földrajznak tudományos és oktató értéke az, hogy szempontokban, a kutatás és a gondolkodás módszereiben gazdag és változatos. Az, hogy anyagban gazdag, csak közvetve érték.

A földrajz értéke az is, hogy a földfelszín életét a maga *egységes valóságában*, élethűen igyekezve megismerni, meg kell értenie a csillagász és a geológus, a történész és az etnográfus, a sociológus, zoológus, fizikus, a statisztikus és a politikus nyelvét, – kell, hogy ismerje és több-kevésbé alkalmazza is kutatási módszereiket. Korunkban, amelynek practicizmusra hajló közfelfogása az iskolát és főleg éppen az egyetemeket is mindinkább szakiskolává kényszeríti, a humaniorák és a természettudományok közt álló, *őket összefogó földrajznak nagy kiegyenlítő, összeegyeztető és kiegyensúlyozó értéke van.* Ez az érték érzésem szerint több, mint tudományos, több mint tudomány- és iskoladidaktikai. *Ez az érték általános emberi*, társadalomépítő.

Jól értsük meg, – ez az érték nem a földrajzi tudásban van, amely csak eszköz, hanem a földrajzi gondolkodásban, amely gondolkodásmódszereket és módokat, szak- és foglalkozásbeli felfogásokat, tehát embereket hoz közelebb egymáshoz.

A szakismeret mindig csak eszköz. A szakember is, ha csak az, csupán eszköz lesz, az marad. Egész ember az, aki megérti embertársait, azok gondolkodását, munkáját, nehézségeit, küzdelmeit. A szakismeret általában nélkülözhetetlen. Az adja meg az egyénnek az ő anyagi boldogulásának lehetőségeit, képesíti azokra a munkákra, amelyeket mindnyájunknak, kinek-kinek a maga helyén, a társadalom és az állam differenciált szervezetében végeznünk kell. De teljes emberré, társadalomfenntartó és –építő emberré, valóságos állampolgárrá vallása és erkölce mellett csak szélesbedett, az embertársai munkakörébe is megértően belátó, gazdagodott gondolkodás teszi. Ez képesíti szakmabeli munkájának is magasabbrendű felfogására és végzésére. Én a földrajznak, mint különböző ismeretkörök és gondolkodásmódok kapcsolójának tanító- és nevelő-értékét ebben látom – és ebben az értelemben igyekeztem azt művelni az egyetem katedrájáról. De nézetem szerint ez a földrajz feladata már a középiskolában is – és erre rá kell ébreszteni és szoktatni a tanárnak készülő hallgatót.

És éppen őt kell leginkább arra is rávezetnünk, hogy *a földrajz művészet is.* Művészi “rajz”, hiszen a természet egy részének, a mi földfelszíni környezetünknek rajza, amely festménnyé színesedik, ha többet akar és többet tud mondani. Ne feledjük soha a “földrajz” szónak ezt a szép magyar értelmét – ne tegyük értelmét vesztett címszóvá. Ez az iskolában, a gyermekek tanításában jön első sorban tekintetbe, mert nem kisebb érték figyelmüket *a világ örök szépségére irányítani*, mint bármi jól csoportosított adatokkal elhalmozni őket. Hiszen a boldogság sem anyagi, hanem lelki egyensúly kérdése.

De az egyetemi hallgatókra és az élet forgatagába került emberre sem értéktelen környezetünknek és az egész földfelszínnek rideg, egymás mellé sorolt adatoknál művészebb és bölcselkedőbb lélekkel való felfogása. Ez lecsiszolja *a csupán adatszerű tudásnak* szögleteességét, érdességét és *az alkalmazkodóképességnek* azt a *hiányát*, amelyet az életben az ilyenszerű tudásnál *annyiszor tapasztaltam*. És ennek a nevelő hatása abban rejlik, hogy a közvetlenebbül körülöttünk folyó életet is más, átfogóbb, megértőbb szemmel fogjuk tekinteni, ha *a jelenségek életszerűségét folyton átérezzük* a contemplatív¹ ember, a természethez újra közelebb vitt ember megérzésével, amely *talán logikátlanabb, de valóbb*. Ebben látom a földrajz *contribúcióját*² a szociális neveléshez, egyik *contribúcióját* az állampolgárneveléshez. És ebben látom annak magyarázatát, hogy a földrajzi tudomány egynéhány kitűnő művelőjét saját tudományának mind filosofikusabb művelése a szociológia felé vezette.

A jelenségeknek illetően, életszerű bonyolultságukban való és még a törvényszerűn belül is mindenkor egyéninek megismerése megóv attól, hogy könnyelműen egyetlen oknak tudjunk be eseményeket, úgy mint jelenségeket.

Előadásaimban és ebben a könyvben is arra törekszem, hogy hallgatóim ne törvényeket tanuljanak, ne törvényekké általánosított jelenségsoportokban lássák a világot, a körülöttük folyó életet – hanem *a törvényszerű, vagy törvényszerűnek látszó korlátok közt lássák mindenütt az egyénit, végtelen sok sokszor csak finoman differenciált változataiban*. Mindez fontos és értékes a kategóriák, természeti törvények, statisztikai számok és számsorok értelmezése és használatuknak módja szempontjából.

De ez a néhány megjegyzés és e könyv huszonhat, különböző módszerű vagy beállítású fejezetének elolvasása arról talán meggyőzi az olvasót, hogy *a földrajz oktatásának főcélja és értéke gondolkodásunk, gondolkodási módszereink gazdagítása*. Elérem célokat, ha megérti, miért annyira befejezetlen ez a könyv és természete szerint nem is lehet más – s hogy befejezetlenségével az önálló továbbgondolásra kíván serkenteni, az ismertetett és nem ismertetett területeken egyaránt.

¹ lex.: szemlélődő, elmélkedő; kontemplatív rendek (a vallásos elmélkedés céljából alakult szerzetesrendek)

² lex.: hozzájárulását, adózását